

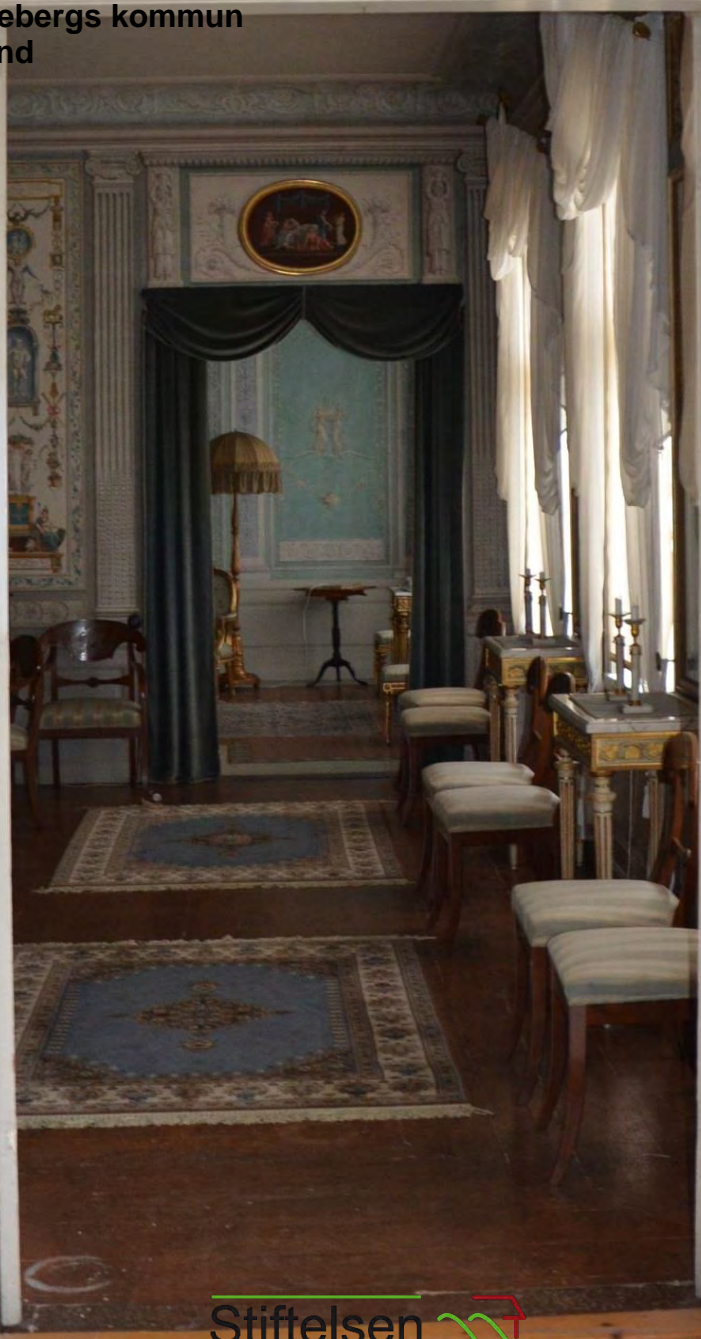
Bernshammars herrgård

Renovering av dörrar och panel i stora salen

Antikvarisk rapport

Bernshammar 1:1
Heds socken
Skinnskattebergs kommun
Västmanland

Helén Sjökräst

Bernshammars herrgård

Renovering av dörrar och panel i stora salen

Antikvarisk rapport

Bernshammar 1:1
Heds socken
Skinnskattebergs kommun
Västmanland

Helén Sjökvist

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Dörröppning från stora salen mot salongen. Foto Helén Sjökvist.

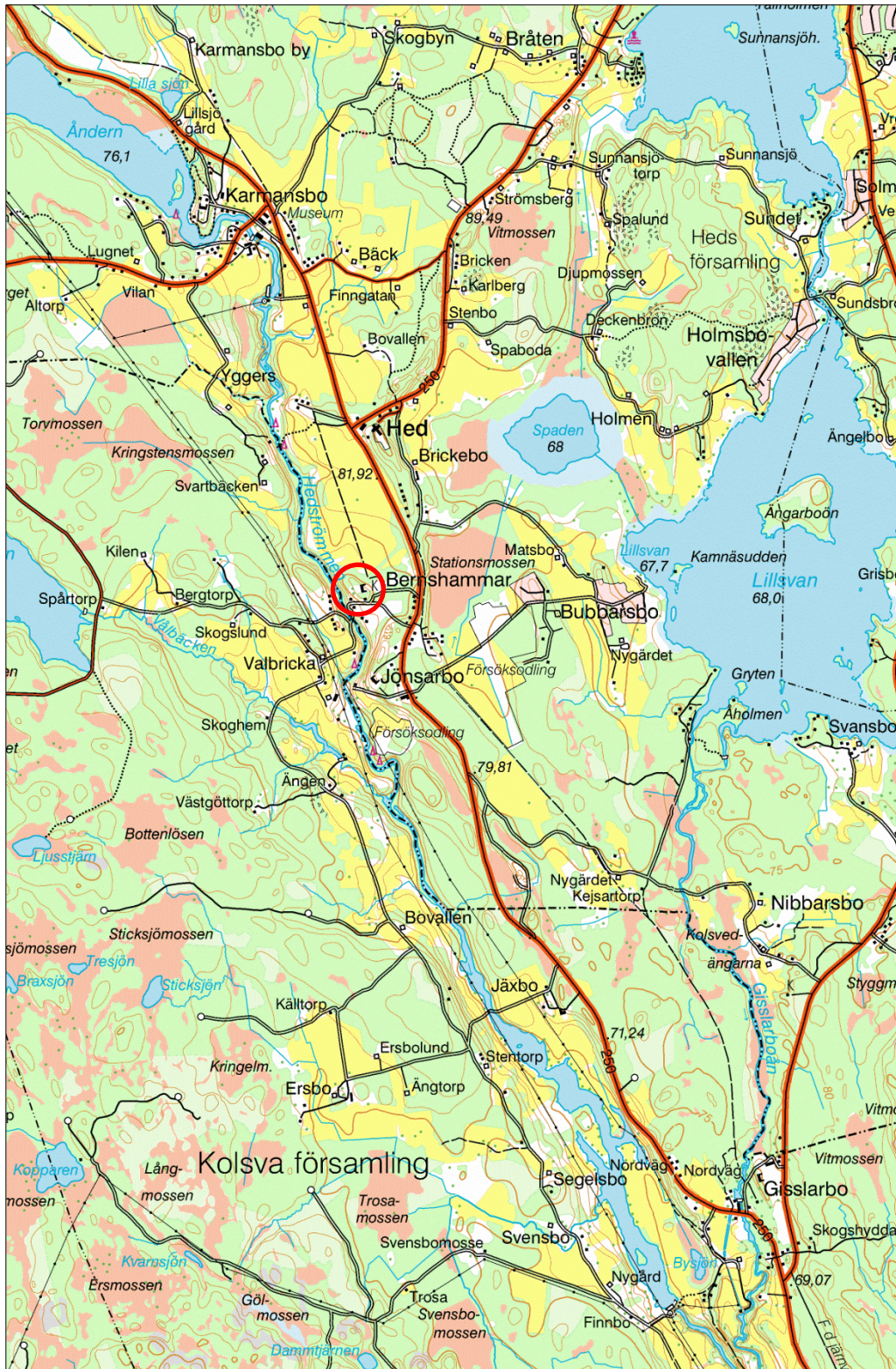
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-577-8

Tryck: Stiftelsen Kulturmiljövård, Västerås 2016

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Historik.....	5
Tidigare färgsättningar	9
Genomförande	10
Resultat	13
Referenser.....	15
Otryckta källor.....	15
Litteratur.....	15
Tekniska och administrativa uppgifter	15

Figur 1. Herrgårdens läge, markerat med en cirkel. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Inledning

Arbetet med ommålning av fem döbattangdörrar samt en del av fönsterbröstningen i stora salen på Bernshammar har utförts under våren och sommaren 2016. Måleriarbetet genomfördes av Louise Lorichs och Gunnar Härén. Länsstyrelsen beviljade 2016-03-10 bidrag för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (dnr 434-49-2016). Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har stått för antikvarisk medverkan på uppdrag av Bernshammars gård.

Bakgrund

Historik

Mangårdsbyggnaden vid Bernshammars herrgård uppfördes år 1787 av dåvarande brukspatronen Fredrik Otto Hassel, senare adlad Lorichs, och ersatte därmed en äldre manbyggnad.¹ Gården har dock betydligt äldre anor. Den första hammarsmedjan uppfördes på platsen mellan åren 1501–1508. Under 1500- och 1600-talen anlades sedan flera smedjor utmed Hedströmmen. År 1784 köptes så bruket av nämnde Hassel. Järnbruken i Bergslagen upplevde i slutet av 1700-talet och fram till 1810-talet en tydlig högkonjunktur. En nybyggnation av en representativ herrgårdsbyggnad kunde därmed komma till stånd på Bernshammar.

Figur 2. Herrgårdens huvudfasad. Foto Helén Sjökvist.

För uppförandet anlätades byggmästaren Anders Sundström från Nyköping. Ett stort antal arbetare anlätades också, däribland hjälpsmeder, dagkarlar, drängar, torpare, landbönder, samt vandringsarbetare från Dalarna. Enligt brandförsäkringen för mangårdsbyggnaden från 1835 var byggnaden uppförd i två våningar av reveterat furutimmer. Taket var brutet med det övre takfallet klätt med järnplåt och det nedre med glaserat holländskt tegel. På taket fanns fyra kupor samt en frontespis som samtliga var klädda med järnplåt.

Invändigt fanns en stor mängd rum som fyllde behoven för ett dåtida herrgårdshem. Den nedersta våningen inrymde en yttre förstuga med två gångar genom huset. Det fanns en större och en mindre matsal, förmak, två gästrum, betjäntkammare, handkammare, hushållerskans rum, kök och kökskammare. På övre våningen, till vilken man kom via en trappa av huggen kalksten, fanns en förstuga med en längre gång till

¹ Ringdén 1978 s. 44.

sängkammaren. Det fanns även ett kabinett, två stora förmak, den stora salen, divanrum, två konversationsrum samt två gästrum. Vid uppförandet av byggnaden hämtades mycket av materialet från andra håll. Bland annat lär spik och järnplåtar till taket ha hämtats från Gisslarbo och murtegel från Skinnskatteberg och Häggesta i Odensvi socken. De 4200 glaserade taktegelpannorna skeppades från Stockholm och kördes från Köping. Snickaren Abraham Malmborg på Bernshammar var den som fick uppdraget att göra de 160 alnar taklist som behövdes för takfoten. Brukets egen klensmed fick tillverka lås, gångjärn och handtag samt beslagen till fönstren.

Enligt brandförsäkringshandlingen för Bernshammar från år 1835 var fönstren på andra våningen 3 alnar och 12 tum höga och 2 alnar breda. Dessa var oljemålade och försedda med sex stora rutor i vitt glas. Invändigt beskrivs att det fanns döbattangdörrar och halvfranska dörrar samt även en blinddörr med överspänd tapet. Vid trappuppgången fanns även oljemålade glasdörrar. Sammanlagt fanns 290 alnar bröstpanel med mittelband och fotsockel. Salen och divanrummet pryddes av spända papperstapeter, väl målade med ”vattfärg” med breda bårder och dörrstycken. Även i de övriga rummen tycks det ha funnits spända tapeter. I stora förmaket beskrivs de som ”... smakfulla praktmålningar och i fullkomligt godt skick som nytt”.

Målningarna utfördes troligtvis i huvudsak av dekorationsmålaren Per Emmanuel Limnell vilken senare kom att bli professor vid Konstakademien.² Egentligen var det dekorationsmålaren Johan Gottlob Brusell som fått uppdraget av brukspatron Hassel. Upplägget och mönstret brukar därför tillskrivas Brusell, vilken var nära knuten till Desprez. Själva utförandet överläts emellertid på Limnell samt en Anders Zettergren, vilka tycks ha varit rivaler i arbetet.

Rummet återställdes 1927 till ett 1700-talsskick av konservator Sundbaum på uppdrag av Annie Nordenfalk Lorichs. Man gick då ifrån den tidigare 1800-talsfärgsättningen i salen som i kartoteket över herrgården beskrivs som ”chocolad- och mjölk-färgen”. Tapeterna rekonstruerades efter de spår som återfanns 1927. Grisaillemålningarna över dörrarna hittades på vinden och sattes upp igen. Ett dörrparti som tidigare suttit mellan pelarrummet och salongen flyttades till stora salens västra vägg, där man tidigare haft en tapetdörr, för att kunna skapa en direkttransport från köket in i salen. Ett nytt serveringsrum skapades i samband med detta. Tidigare hade maten transporterats via stora trappan och det som idag är garderoben/handkammaren under vindstrappan. Eftersom det endast fanns fyra överstycken i originalutförandet rekonstruerades ytterligare ett för det nya dörrpartiet. De övriga konserverades. Uppgifter finns att det vid renoveringen 1924 fanns 3–4 lager tapeter över de ursprungliga 1700-talstapeterna. Det fanns också bevarade delar av måleri kring kakelugnen vilka rekonstruerades.

Även golvet i salen förnyades 1927. Det gamla beskrivs i kartoteket som ”nött och stickigt”. Man beslöt därför att ta ett golv från kontorsbyggnaden där man på 1860-talet, enligt uppgifterna i kartoteket, återanvänt ett golv från den gamla karolinska herrgården. De gamla, hårda plankorna sågades till i rutor som lades i mönster.

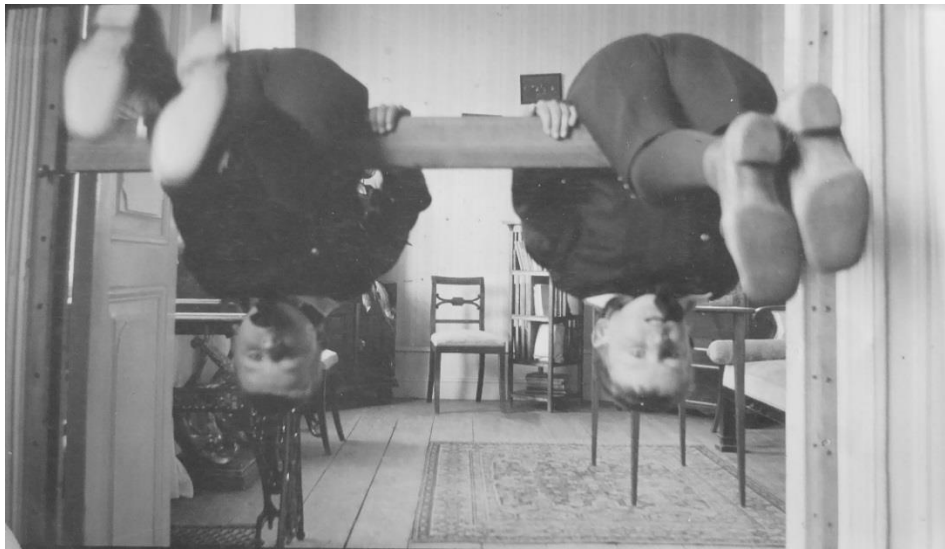
² Söderberg s. 230.

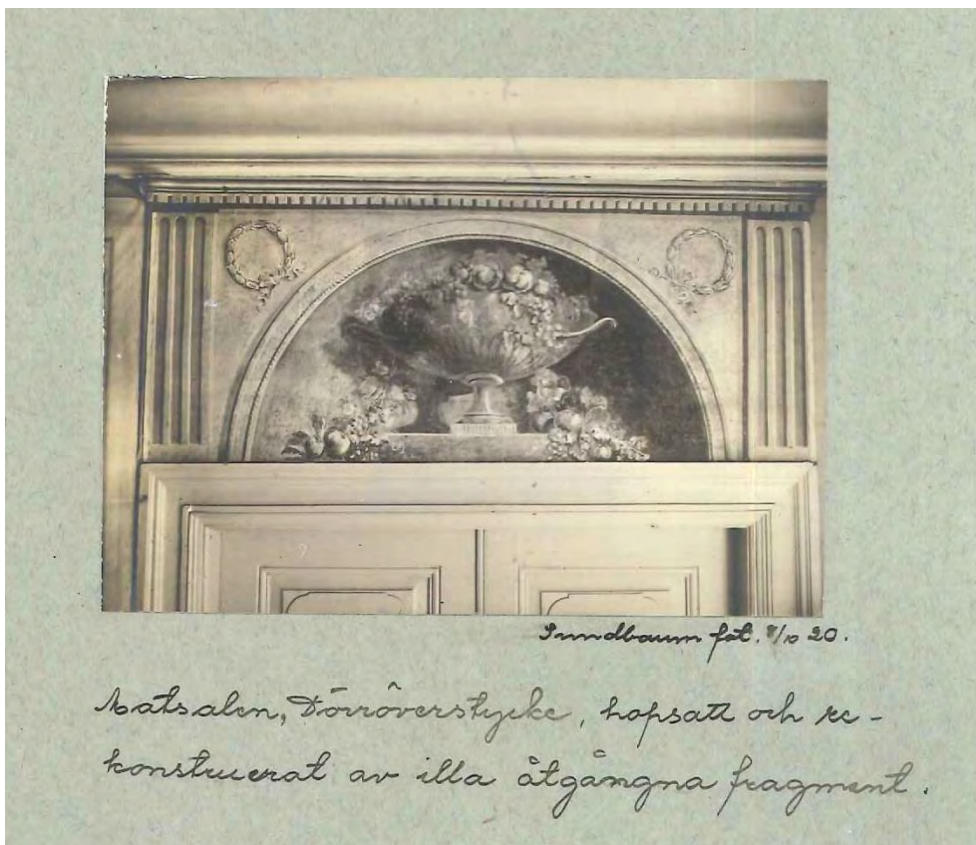
Figur 3. Salen sedd mot divanrummet 1936 (något beskuren). Foto Wallin.

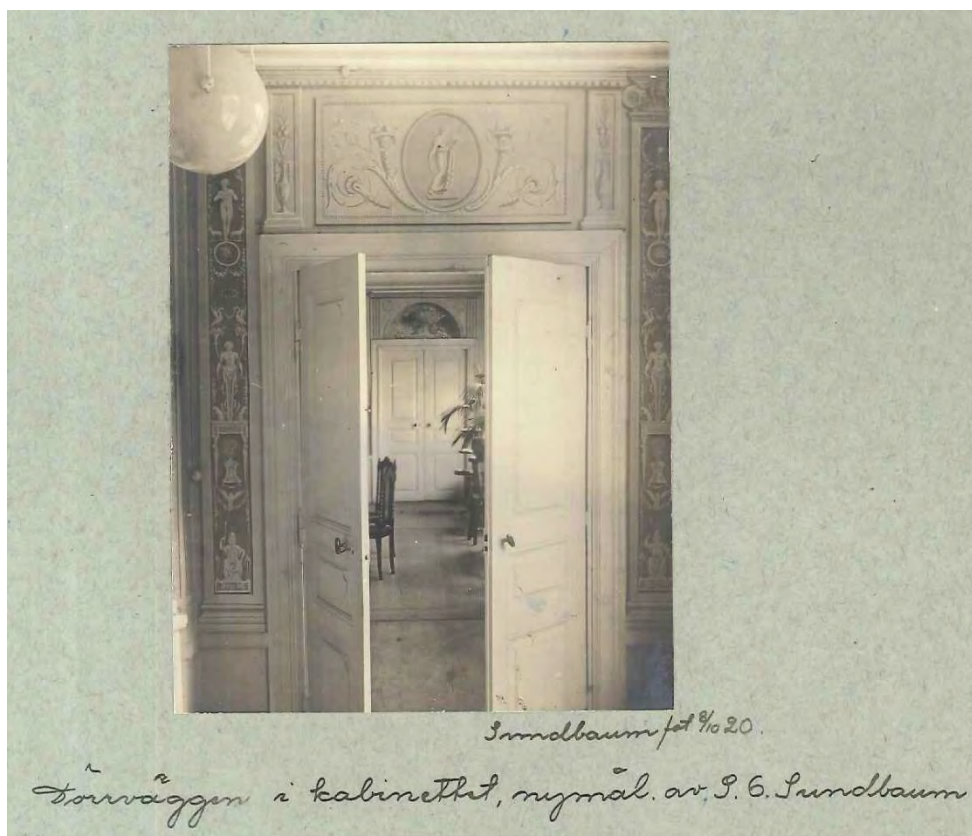
Figur 4. Salen sedd mot salongen 1936 (något beskuren). Foto Wallin.

Figur 5. Nils och Erik Lorichs i dörröppningen från salen mot divanrummet 1913. Foto Bernshammars gårdsarkiv.

Figur 6. Foto med information från Sundbaums restaurering av målningarna. Foto Sundbaum, Nordiska museets arkiv.

Figur 7. Foto med information från Sundbaums restaurering av målningarna. Foto Sundbaum, Nordiska museets arkiv.

Tidigare färgsättningar

Den befintliga färgsättningen togs fram i samband med renoveringen på 1920-talet. Underliggande beige färgspår på exempelvis fönsterpanelen och från kanten av det avhängda dörrbladet från garderoben ligger på cirka S4020-Y20R. Detta stämmer även med den beskrivning som finns i ett kartotek över byggnadens inredningar och inventarier.

Figur 8. Jämförelse mellan flagor från befintlig färgsättning och RAA:s linoljefärgslikare. Foto Louise Lorichs.

Figur 9. Spår av mabognyfärgad yta under nuvarande gråa kulör på dörrsidorna ute i trapphuset. Foto Helén Sjökvist.

Figur 10. Fönsterpanel på södra väggen. Spår av beige färgsättning (choklad med mjölk) från innan 1920-talets renovering. Foto Helén Sjökvist.

Figur 11. Framskrapat prov på östra panelen vid dörröppning. Äldre grå kulör vid pilen. Foto Helén Sjökvist.

Genomförande

Speedheater har använts för att underlätta färgborttagning på vissa dörrblad, främst på de partier som varit i sämst skick. Kemborttagning testades i mindre skala på en del av dörrkarmen mot salongen, men man upplevde det som mer tidskrävande än att arbeta med handredskap. Även på dörrkarmen mot trapphallen har kemisk borttagning med ES använts. Profilerna på karmarna har handslipats med sandpapper. De släta ytorna har maskinslipats. Man har vid rengöringsarbetet särskilt strävat efter att markera profilerna i hörnen, som annars lätt blir bortmålade under flera generationers färglager. Det nya måleriet 2016 saknar också 1920-talets spackelfärg och ytstrukturen påminner därför möjligen mer om det sena 1700-talets uttryck.

Till slipstrykning och grundstrykning har kulören RAÄ 7A-30 använts men denna visade sig bli för ljus. Till slutstrykning användes därför Wibos linoljefärg i kulören RAÄ 6A-30 blank. Panelen mot söder har skrapats och slipats. Profilerna har tagits fram. Sprickor har kittats med linoljespackel (rubinol från Wibo).

Beslagen har skrapats helt rena. Spegelarnas profiler har skrapats fram varsamt. Yttersta profilen hade tidigare i det närmaste försvunnit i färglager och spackel. Dörrromfattningen målades ej på kanterna, då man där har ett måleri som är anpassat efter tapeternas kulör och karaktär. Man har vid rekonstruktionen även dragit klistreremorna för tapetskarvarna ut på snickerierna vilket gör att en målning på kanten skulle påverka tapeterna. Även dörrfodret inne i divanrummet har lämnats orört då det där fanns noteringar om barnens längd med datum.

Dörrbladen skiljer sig något från varandra då det gäller underliggande färgskikt. De som sitter mot serveringsrummet flyttades från pelarrummet på 1920-talet. De har därför inte det ljusst beigebruna färglager som finns på övriga dörrar. Dörrbladen mot garderoben/handkammaren har omålade baksida, eller möjligen ett mycket tunt lager färg eller fennissa. Dessa har därför inte heller målats på baksidan. Det östra av dessa dörrblad var dessutom fastspikat med trädspik. För att minska skaderisken vid nedtagning har de efter åtgärderna skruvats på plats.

Figur 12. Salongen mot öster före åtgärder. Foto Helén Sjökvist.

Figur 13. Dörröppningen mot salongen före åtgärder. Foto Helén Sjökvist.

Figur 14. Salen sedd mot väster före åtgärder. Foto Helén Sjökvist.

Figur 15. Salen sedd mot norr före åtgärder. Dörrarna till den gamla serveringsgången avbakade. Foto Helén Sjökvist.

Figur 16. Baksidan till en av dörrarna till garderoben/tidigare handkammaren. Baksidan har endast en tunn fernissa eller ett mycket tunt bemålat ytskikt som gulnat kraftigt. Foto Helén Sjökvist.

Figur 17. Spår av rödkrita på garderobsdörr. Bland annat syns årtalet 1811. Foto Helén Sjökvist.

Figur 18. Detalj av färgbortfall. Dörrblad sedda från salongen. Foto Helén Sjökvist.

Figur 19. Dörrblad sedda från serveringsrummet före åtgärder. Foto Helén Sjökvist.

Figur 20. Pågående skrapning av dörrblad som vanligtvis sitter i öppningen mellan salen och serveringsrummet. Denna saknar underliggande bruna lager eftersom den är flyttad i ett senare skede. Foto Helén Sjökvist.

Figur 21. Samma dörrblad som ovan. Foto Helén Sjökvist.

Figur 22. Framskrapad profil som tidigare var delvis igenmålad. Foto Helén Sjökvist.

Figur 23. Södra panelen skrapad och grundmålad. Foto Helén Sjökvist.

Figur 24. Närbild av spricka, se figur 23. Foto Helén Sjökvist.

Figur 25. Dörrbladet mot trapphallen. Profilerna delvis igenmålade. Foto Helén Sjökvist.
Figur 26. Arbete pågår. Rummet sett mot väster. Foto Helén Sjökvist.

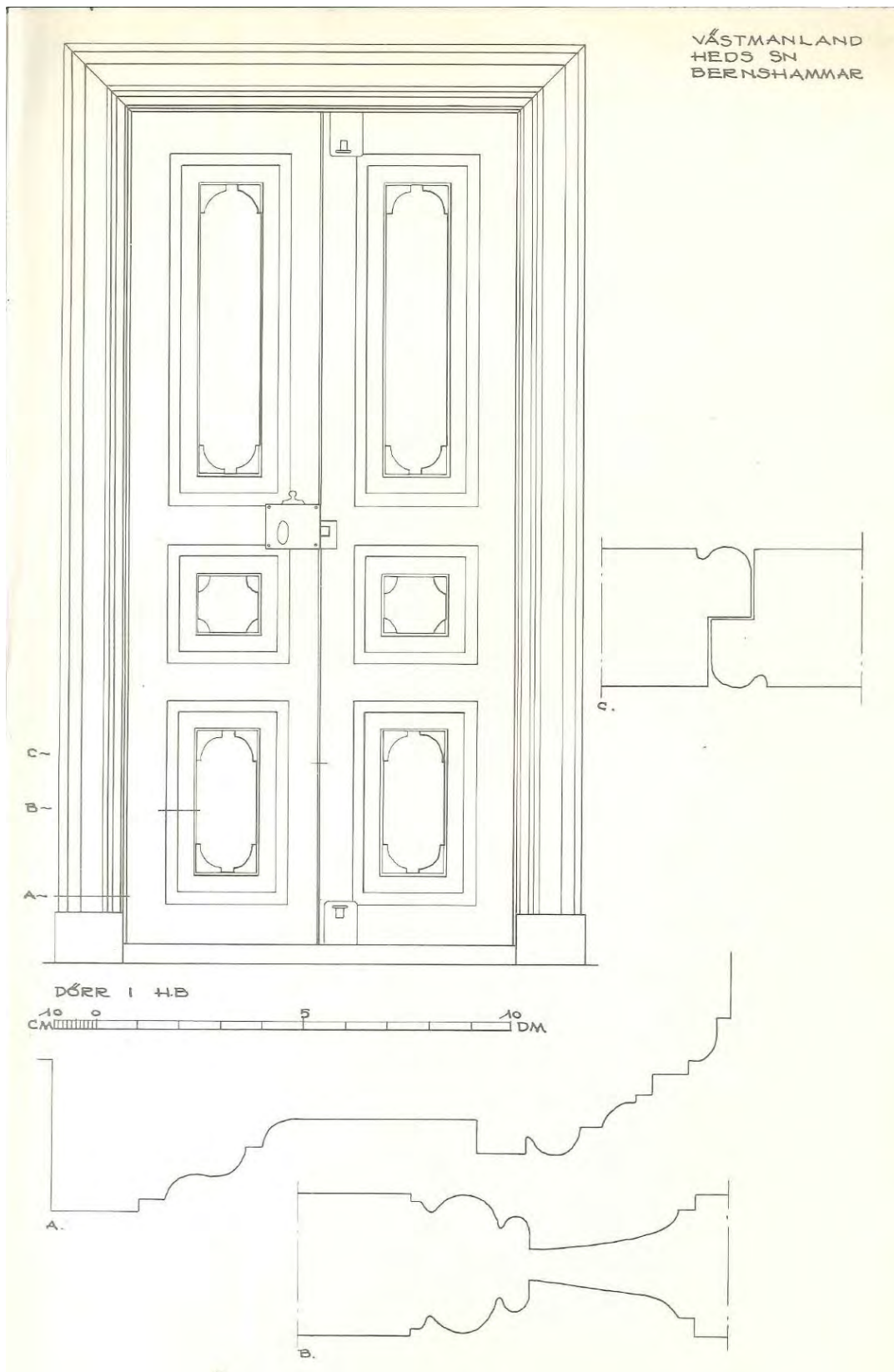
Figur 27. Dörrar mot serveringsrum till vänster och handkammare/garderob till höger efter åtgärder. Foto Helén Sjökvist.
Figur 28. Låsen har lämnats obehandlade efter rengöring. Foto Helén Sjökvist.

Figur 29. Dörren mot salongen efter åtgärder. Foto Helén Sjökvist.
Figur 30. Dörren mot divanrummet efter åtgärder. Foto Helén Sjökvist.

Resultat

Arbetet har följt länsstyrelsens beslut och är ur antikvarisk synvinkel väl utfört. För att säkra kvaliteten på resultatet har även målarmästare Herbert Sandner, Västerås, bidragit med rådgivning om måleritekniskt tillvägagångssätt till ägarna.

Figur 31. Uppmåtningsritning av dörr. Nordiska museets arkiv.

Referenser

Otryckta källor

Brandförsäkring för Bernshammars herrgård 1835. Brandförsäkringsverket försäkring nr 16589

Litteratur

Ringdén, Ulva 1978. *Bernshammar – en bruksbergård och dess tillkomst historia*. Västmanlands fornminnesförenings årsskrift LVI 1978. Västerås.

Söderberg, Bengt, G. 1969. *Slott och herresäten i Sverige. Närke och Västmanland*. Malmö.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM16030
<i>Länsstyrelsen dnr:</i>	434-49-2016
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Bernshammar 1:1
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Socken:</i>	Hed
<i>Beställare</i>	Bernshammars gård
<i>Entreprenör:</i>	Louise Lorichs Gunnar Härén
<i>Antikvarisk medverkan:</i>	Helén Sjökvist Stiftelsen Kulturmiljövård Stora Gatan 41 722 12 Västerås